

Asia: VN/13551/2019

Valtioneuvoston periaatepäätös Kiertotalouden strategisesta ohjelmasta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Uudenmaan liitto kiittää mahdollisuudesta kommentoida Kansallista kiertotalousohjelmaa. Kiertotalous vaatii kokonaisvaltaista muutosta ajattelu- ja toimintatapoihin, mutta tuo niin talouteen kuin isojen ympäristöhaasteiden ratkaisemiseen uusia mahdollisuuksia. Näin ollen ohjelma on erittäin tarpeellinen työkalu kansallisen tason tukena muutoksen toteuttamisessa. On hienoa, että ohjelmassa kytketään yhteen kolme isoa haastetta: ilmastonmuutos, biodiversiteettikato ja Suomen talouden rakenteelliset haasteet. On tärkeä tunnustaa, että ilmastonmuutoksen asettama haaste ja biodiversiteetin nopea väheneminen luovat vakavan uhan kaikille kansantalouksille, ja pahimmillaan pitkän ajan kilpailukyky myös Suomessa vaarantuu. Ohjelmassa tunnistetaan aivan oikein, että korkeaan teknologiaan ja innovaatioihin nojautuva kiertotalous luo meille valtavia mahdollisuuksia. Sen hyödyntäminen ohjelman toimeenpanovaiheessa on tärkeää.

Kokonaisuudessaan Kansallinen kiertotalousohjelma tarjoaa kattavan kuvauksen nykytilanteesta ja mahdollisista tulevaisuuden etenemispoluista. Ohjelmassa on tunnistettu keskeisiä toimenpiteitä liittyen mm. lainsäädäntöön, verotukseen, julkisiin hankintoihin ja koulutukseen sekä eri toimijoiden roolit näiden toteuttamisessa. Suurin osa tavoitteista on kuitenkin tässä kohtaa yleisluonteisia suosituksia, eikä sitovia vastuutuksia, uutta lainsäädäntöä tai uusien taloudellisten ohjauskeinojen käyttöönottoa esitetä. Uudenmaan liitto näkee tärkeänä, että seuraavassa vaiheessa ohjelmasta johdetaan mahdollisimman selkeitä ja konkreettisia tavoitteita eri sektoreille sekä varataan riittävät voimavarat ohjelman toimeenpanoon. Julkisen sektorin ohjauskeinot ja sääntely sekä taloudellinen ohjaus ovat vaikuttavimpia keinoja nopeuttaa siirtymää kiertotalouteen ja siksi näitä tulee edistää. Esimerkiksi tulisi tehdä päätös kohdentaa julkista rahoitusta vain hankkeisiin, jotka tukevat YK'n kestävä kehityksen tavoitteita, vähähiilisyttä ja kiertotalouden tavoitteita. Myös ohjelman jatkuva päivittäminen seurannan ja toteutumisen arvioinnin pohjalta olisi suositeltavaa.

Lainsäädännön osalta ei voi liikaa korostaa EUn merkitystä. EUn ekosuunnitteludirektiivi ja energiamerkitä ovat olleet vaikuttavimpia energiatehokkuuden politiikkatoimia. Ne vastasivat lähes puolta EU:ssa saavutetusta energiatehokkuudesta vuoteen 2020 mennessä. Ekosuunnittelu ja

energiamerkintä yhdessä säästävät karkeasti Italian primäärienergiankulutuksen verran energiaa vuodessa. Energiamerkintä uudistuu 1.3.2021. Sen alaisten tuotteiden päivitetty ekosuunnitteluasetukset sisältävät ensimmäistä kertaa kiertotalouteen liittyviä vaatimuksia liittyen tuotteiden korjattavuuteen, kierrätettävyyteen ja pitkäikäisyyteen. Tänä vuonna myös valmistellaan EU:ssa ekosuunnitteludirektiivin laajentumista muihin kuin energiaan liittyviin tuotteisiin, kuten huonekaluihin, tekstiileihin sekä vaikutukseltaan merkittäviin välituotteisiin, kuten teräs ja sementti. Kannatamme lämpimästi näitä muutoksia ja toivomme, että Suomi jatkaa aktiivista kiertotalousvaikuttamista Euroopan unionissa. Uudenmaan liitto mielellään omalta osaltaan tukee tätä vaikuttamistyötä. On kuitenkin tarpeen käydä läpi myös kansallinen asiaan kuuluva lainsäädäntö ja tehdä se kokonaisuudessa kiertotalouden mahdollistavaksi. Esimerkiksi kaivoslainsäädäntö olisi tärkeää käydä läpi kiertotaloustavoitteiden näkökulmasta.

Uudenmaan liitto halua nostaa erityisesti esiin palvelullistamisen ja jakamistalouden ilmiöt sekä näiden edistämisen osana ohjelmaa. Jakamistalous on tärkeä osa kiertotaloutta. Se vaikuttaa välillisesti myös raaka-aineiden kulutuksen määrään. Esimerkiksi autojen yhteiskäyttö tutkitusti vähentää autojen omistamisen tarvetta ja siten vaikuttaa paitsi päästöihin myös raaka-aineiden kulutukseen. Jakamistalouden edistämisen vaatii tukea kaikilta politiikan tasoilta ja yhteisesti koordinoitua toimintaa.

Kiertotaloudessa kuluttajien rooli on tärkeä. Se on myös monella tapaa erilainen kuin lineaaritaloudessa. Kuluttajien käyttäytyminen ei kuitenkaan muutu ilman kohdennettuja toimenpiteitä. Erityisesti tarvitaan sekä koulutusta että asennekasvatusta, mutta myös sitä, että kiertotaloustuotteet ja -palvelut ovat yhtä houkuttelevia ja helposti saatavia kuin nykyisetkin palvelut ja tuotteet. Jatkotyössä tarvitaan kohdennettua lainsäädäntöä ja taloudellista ohjaamista sekä jakamistalouden edistämiseksi että kuluttajien tukemiseksi.

Määrälliset, kunnianhimoiset tavoitteet edesauttavat politiikan kehittämistä

Kansallisessa kiertotaloudenohjelmassa asetetaan kuitenkin raaka-aineiden kulutukselle ensimmäistä kertaa konkreettiset tavoitteet. Tavoitteita on kolme: 1) vuoden 2035 primääriraaka-aineiden kulutus ei ylitä vuoden 2015 tasoa, 2) resurssien tuottavuus kaksinkertaistuu vuoden 2015 tilanteesta vuoteen 2035 mennessä ja 3) materiaalien kiertotalousaste kaksinkertaistuu vuoteen 2035 mennessä. Uudenmaan liitto pitää erittäin kannatettavana sitä, että kiertotaloudelle asetetaan konkreettinen, todennettava ja kunnianhimoisen tavoite, joka on yhteensopiva hiilineutraaliustavoitteen kanssa ja tukee sen saavuttamista. Aiemmin asetetut päästövähennys- ja energiatehokkuustavoitteet ovat osoittaneet, miten tärkeitä määrälliset tavoitteet ovat politiikan kehittämiseksi.

Asetettujen tavoitteiden osalta haluamme nostaa esiin muutamia ulottuvuuksia. Ensinnäkin tavoitteiden kunnianhimon tasoa on oltava valmius nostaa, mikäli huomataan, että ne eivät riitä aikaansaamaan todellista muutosta. Esimerkkinä voimme käyttää tavoitetta numero 3: Vuonna 2018

Suomen kiertotalousaste oli noin 7 %. Tämän kaksinkertaistaminen vuoteen 2035 tuntuu toki nyt kunnianhimoiselta, mutta asian kiireellisyyden vuoksi riittämättömältä, erityisesti tavoiteltaessa kiertotalouden edelläkävijyyttä, jos Euroopan keskiarvo on nyt jo 11 %. Näin ollen tavoitetta tulisi olla valmis kiristämään tulevana vuosina. Toisekseen kaikkien raaka-aineiden niputus saman tavoitteen alle voi olla ongelmallista, koska silloin ei oteta huomioon eri materiaalien uusiutuvuutta tai tiettyjen raaka-aineiden erityistä ongelmallisuutta, myös päästöjen näkökulmasta. Primaari-aineiden kulutustavoite ohjaa myös keskittymään mineraalien kiertoon massan perusteella, jolloin ei välttämättä oteta huomioon neitseellisten materiaalien hankinnan aiheuttamia CO₂-päästöjä, vaikutusta monimuotoisuuteen tai vaikutusta materiaalivarantoon.

Tietopohjan vahvistaminen ja tavoitteiden seuranta

Kiertotalous on verrattain uusi ilmiö ja siihen liittyy vielä paljon tietoaaukkoja. Tutkimusta tarvitaan erityisesti liittyen kiertotalouden mittareihin. Ohjelmassa on esitetty joukko erilaisia mittareita, joita pyritään seuraamaan. Esimerkiksi Kotimainen materiaalien kulutus DMC (Eurostat), Kotimainen loppukäytön vaatima materiaalipanous materiaalikohtaisesti RMC (tilastokeskus ja SYKE) sekä Materiaalien kiertotalousaste CMU (tilastokeskus). Erityisen lämpimästi kannatamme ohjelman ehdotusta uudesta kiertotalousbarometristä.

Aluetoimijoiden näkökulmasta iso ongelma moniin käytössä oleviin mittareihin liittyen on se, että niistä on saatavilla heikosti tietoa aluetasolta. Lisäksi käytössä olevat toimialaluokitukset eivät täysin tunnista uudenlaista kiertotaloustoimintaa. Mittarointi ja seuranta onkin syytä tehostaa yhteistyössä kansallisten ja aluetason toimijoiden kanssa. Lisäksi ohjelmassa mainitut mittarit tuntuvat unohtavan hiilineutraalisuuden sekä biodiversiteettivaikutukset. Uudenmaan liiton mielestä nämä on syytä integroida seurantaan alusta alkaen.

Ekosysteemit keskeisiä kiertotaloudessa

Ohjelmassa on hienosti tunnistettu erilaisten (innovaatio)ekosysteemien merkitys kiertotalouden edistämässä. Ekosysteemit ovat osaratkaisu nopeasti muuttuviin markkinoihin ja systeemiin haasteisiin, joita yksittäiset toimijat tuskin pystyvät ratkaisemaan omillaan. Jokaisen ekosysteemiin osallistuvan tahon tulisi tuoda mukanaan oma verkostonsa ja osaamisensa, jotta yhteistyö olisi vastavuoroista. Kiertotalous vaatii sen kaltaista yhteistyötä, jota voi olla helpoin saada aikaan liiketoimintaekosysteemeissä, joissa yhteiskehitetään tuotteita, ratkaisuja ja palveluja. Tämän takia ekosysteemien yhteiskehittämiseen ja yhteiseen oppimiseen kannattaa kiinnittää huomiota ja suunnata resursseja niiden kehittämiseen.

Tunnistamme ohjelmassa mainitut ekosysteemien haasteet myös alueellisen toimijan näkökulmasta: innovaatioiden skaalaa-minen kannattavaksi liiketoiminnaksi sekä rahoituksen puute kehitysohjelmaan, investointeihin ja infrastruktuuriin ovat todellisia ongelmia. Rahoituksen pullonkaulat liittyvät

erityisesti pilotointi- ja käynnistysvaiheeseen. Rahoituksessa tarvitaan erityistä tukea valtavirtaistamisen tukemiseen. Ohjelmassa mainitaan, että ohjelman toimeenpanoon suunnitelluilla määrärahoilla pyritään koordinoimaan useita kehittämisprosesseja ja saada aikaan merkittävää, kiertotaloutta edistävää TKI-toimintaa. Kannatamme tätä ajatusta.

Pienten ja suurten yritysten välinen yhteistyö on ollut toistaiseksi vaatimatonta kiertotalouden edistämässä. Kuten ohjelmassa mainitaan, liikkumisen palveluekosysteemin rakentamista on vaikeuttanut alan suurten yritysten hitaus digitaalisten datarajapintojen, kuten lipunmyyntirajapinnan avaamisessa kolmansien osapuolten käyttöön, vaikka lainsäädäntö siihen velvoittaa. Uudenmaan liitto katsoo ohjelman tavoin, että pienten ja suurten yritysten välinen yhteiskehittäminen on tärkeää ja sitä pitäisi ekosysteemikehittämisessä erityisesti tukea.

Alueellisissa innovaatioekosysteemeissä kaupungeilla ja kunnilla sekä asukkailla ja käyttäjillä on keskeinen rooli. Tämä taas on erittäin tärkeää kiertotalouden edistämisen kannalta. Näiden alueellisten ekosysteemien kytkentä kansallisen ja kansainvälisen tason ekosysteemeihin on myös ihan keskeistä tulevassa kehitystyössä. Uudenmaan liitto esittää, että ohjelmassa vahvemmin tunnistettaisiin alueellisten innovaatio toimijoiden keskeinen merkitys sekä näiden haasteiden ratkaisemisessa että yleisesti ekosysteemien edistämässä ja että valtio tukisi alueellisten innovaatioekosysteemien kehittämistä.

Alueiden rooli kiertotalouden edistämässä on vahva

Eri alueilla tehtävien älykkään erikoistumisen strategioiden kautta alueellisilla toimijoilla on keskeinen ymmärrys oman alueensa mahdollisuuksista. Tätä osaamista kannattaa hyödyntää. Osa rahoituksesta on järkevää jatkossakin kohdentaa alueellisten toimijoiden kautta.

Ohjelmassa tunnistetaan, että kunnat ovat kiertotalouden avainpelaajia. Tämän ohella myös maakunnan liitoilla on kuitenkin keskeinen rooli aluetason toimijana ja kaavoituksen mahdollistajana. Lisäksi johtuen ekosysteemien luonteesta ylikunnallisina, myös alueellisilla kehittämissyhtiöillä on suuri rooli kiertotalouden edistämässä. Uudenmaan liitto esittää, että maakuntaliittojen ja alueellisten kehittämissyhtiöiden rooli otettaisiin useammassakin ohjelman keinossa vahvemmin huomioon. Liitto kannattaa ohjelman ehdotuksia vahvistaa kuntien ja alueiden kiertotaloutta mm. kuntastrategioissa, kuntien ja alueellisten ekosysteemien tukemista uudella osaamisverkostolla sekä rahoituksen suuntaamista kuntien ja alueiden ekosysteemityöhön.

Kunnille ja alueille keskeinen keino ilmasto- ja kiertotaloustavoitteiden edistämiseksi on julkiset hankinnat. Julkisen sektori voi näyttää esimerkkiä ekologisesti, yhteiskunnallisesti ja taloudellisesti kestävien ratkaisujen käyttöönottamisessa kansallisen julkisia hankintoja koskevan strategian mukaisesti. Uudenmaan kunnat ovat kansallisella tasolla merkittäviä hankkijoita. Kunnat luovat markkinoita kestäväällä hankintapolitiikalla sekä voivat tukea uusien tuotteiden ja palveluiden

kehittämistä innovatiivisilla hankintakäytännöillä. Tämän lisäksi on tärkeää kehittää yhteisiä hankintakriteerejä. Uudenmaan liitto tukee osaltaan pyrkimyksiä kehittää ja levittää hankintaosaamista sekä näkee KEINO-osaamiskeskuksen roolin todella keskeisenä.

Uudenmaan kiertotalouslaakso osana kansallista kiertotalouden edistämistä

Uusimaa on toimintaympäristönä optimaalinen kiertotalouden edistämiseen, mikä on tunnistettu kehittämisteemana myös Uusimaa 2.0 -ohjelmassa, juuri valmistuneessa Hiilineutraali Uusimaa 2035 -tiekartassa sekä alueemme älykkään erikoistumisen Resurssiviisas Uusimaa -strategiassa. Hiilineutraali Uusimaa tiekartassa yhtenä kuudesta ilmastotyön painopisteistä on hiilineutraali kiertotalous, jonka laaja-alaisella edistämishallinnalla saadaan lisättyä resurssiviisautta ja materiaalitehokkuutta teollisuustoiminnassa sekä tuotannossa. Myös Uudenmaan älykkään erikoistumisen strategia, joka kokoaa yhteen alueen tutkimus- ja innovaatiotoiminnan vahvuudet, nostaa esiin kiertotalouden osana ilmastoneutraalisuutta, tarjoten siten osaltaan pohjan kestävämmälle elinkeinotoiminnalle ja yrittämiselle.

Myös maakuntamme vastavalmisteltu Uusimaa-kaava 2050 tukee näitä tavoitteita. Ennusteiden mukaan Uusimaa kasvaa jopa 550 000 asukkaalla ja 290 000 työpaikalla vuoteen 2050 mennessä. Maakuntakaavan päätavoitteet ovat: 1) Kasvun kestävä ohjaaminen ja alueiden välinen tasapaino 2) Ilmastonmuutokseen vastaaminen sekä luonnonvarojen ja luonnon kestävä käyttö 3) Hyvinvoinnin ja vetovoimaisuuden lisääminen sekä 4) Kestävä kilpailukyky. Uudenmaan maakuntavaltuusto hyväksyi kaavan viime vuonna, mutta se ei ole vielä voimassa.

Uudellamaalla on maan suurin asukasmäärä, suurimmat materiaalivirrat sekä tiivein ja optimaalisin yhdyskuntarakenne esimerkiksi jätteen hyötykäytön näkökulmasta. Alueella on lisäksi vahvaa tutkimus- ja innovaatiotoimintaa sekä suurilukuinen joukko yrityksiä ja pääkonttoreita. Merkittäviä kiertotalouden mahdollisuuksia ovat erityisesti rakentamisen sivuvirrat, tekstiili- ja muovikierron sekä jätteiden uudelleenkäyttö ja kierrätys. Myös infrarakentamisessa on tarve ja mahdollisuuksia lisätä kiertotaloustoimenpiteitä, jotka säästäisivät neitseellisiä kivi- ja maa-ainesvaroja. Potentiaali kiertotalouden kehittämiseen ja pilotointiin on kansallisella tasolla huomattavin Uudellamaalla. Haasteina ovat edelleen kokonaiskuvan puuttuminen materiaalivirroista maakunnan tasolla, materiaalivirtojen hajanaisuus, lainsäädännölliset esteet, lineaarista toimintaa ylläpitävät liiketoimintamallit ja arvoketjujen puutteellisuus. Koronan jälkeisessä tilanteessa korostuvat myös haasteet kansainvälisten osaajien saamisessa Suomeen sekä Uudenmaan kansainvälisen kilpailukykyyn säilymiseen liittyvät haasteet. Myös kuntien välisen kilpailun on nähty estävän materiaalivirtojen täyden hyödyntämistä ja koronan jälkeinen heikentynyt kuntatalous saattaa tätä kilpailua syventää. Kunnilla ja ylipäänsä maakunnassa on kuitenkin vahva tahtotila kiertotalouden edistämiseen.

Kansainvälinen yhteistyö kiertotalouden edistämässä on tärkeää Suomen kaltaiselle pienelle maalle. Alueilla on runsaasti olemassa olevia kansainvälisiä verkostoja, kuten meillä Uudellamaalla

Eurooppalainen ERRIN-verkosto, Itämeren yhteistyöfoorumi BSSSC, Euroopan alueiden välinen yhteistyöjärjestö CPMR sekä verkostoyhteistyö esimerkiksi Amsterdamin, Hampurin, Kööpenhaminan ja Tukholman alueiden kanssa. Aluetason kansainvälisellä yhteistyöllä onkin iso merkitys kiertotalouden edistämisessä. Tässä aluetason kansainvälisessä yhteistyössä alueelliset ja paikalliset pilotit ja ekosysteemit ovat tärkeitä mallialueita. Uudellamaalla tällaisia esimerkkejä on runsaasti kuten VTT'n Bioruukki, Circular Raw Materials Hub Otaniemessä, Ekomo Ämmäsuolla sekä Kilpilahti Porvoossa. Tällaisten jo käynnistyneiden pilottien ja nykyisen innovaatiotoiminnan tukeminen ja vauhdittaminen on myös tärkeää.

Kiertotaloudella on merkittävä rooli myös koronan aiheuttamista talouskriisistä elpymiseen. Uudenmaan alueellisessa selviytymissuunnitelmassa nostetaan esiin Uudenmaan Kiertotalouslaakso-konsepti yhtenä keinona nousta kriisistä. Toivomme tähän kehitystyöhön kansallista tukea. Kokonaisvaltaisen kehittämisen etuna on koko maakunnan vahvistaminen, jossa kuntien ja kiertotalouden yritysekosysteemeiden toimintaa sovitetaan yhteen, materiaalikierrot voidaan optimoida koko maakunnan hyödyksi ja tähdätään aidosti yhtenäisenä alueena kansainväliseen kilpailuun. Kiertotalouslaakso luo systeemikuvaa materiaalikierroista ja keskittää toimintaa ilmasto vaikutusten kannalta oleellisiin toimiin. Samalla myös alueen kunnat voivat erikoistua ja ottaa vastuuta tietyistä teemoista, mutta jakaa hyötyä koko alueelle. Kiertotalouslaakso avaa uusia liiketoiminnan mahdollisuuksia ja tarjoaa kansainvälisen markkinoinnin alustan, johon yritykset voivat kiinnittyä.

Uudenmaan Kiertotalouslaakson valmisteluissa alueemme vahvoiksi kiertotaloussektoreiksi on tunnistettu muovi, tekstiili (uusien kuitujen ja palveluiden osalta) sekä rakentaminen. Rakentamissektori onkin yksi painopistealueitamme. Tunnistamme korjausrakentamisen mahdollisuudet sekä olemassa olevan rakennuskannan paremman hyödyntämisen. Osaltaan myös puurakentaminen voi edistää kiertotaloutta modulaarisen rakentamisen ja rakennusten joustavamman elinkaaren kautta.

Lopuksi haluamme lausua, että Uudenmaan liitto tukee kansallista tavoitetta olla kiertotalouden edelläkävijä ja aikoo osaltaan olla toimeenpanemassa Kansallista Kiertotalousohjelmaa ja tukemassa valtion toimijoita tässä tärkeässä työssä.

Salmi Petra

Uudenmaan liitto - Aluekehittämisen vastuualueen johtaja, Juha Eskelinen